

ผลของไฮโดรคอลลอยด์ต่อสเตลิงในขนมปัง Effect of Hydrocolloids on the Bread Staling

นราธิป ปูนเกษม*
Naratip Poonnakasem*

บทนำ

สเตลิง (Staling) ของขนมปังเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเสื่อมเสียประเภทนี้เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์เบเกอรี่หลายชนิด และทำให้เกิดความเสียหายด้านธุรกิจ เนื่องจากผู้บริโภคย่อมต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีความสดใหม่ และมีคุณภาพดี โดยการเกิดสเตลิงจะสังเกตได้ชัดเจนเมื่อเก็บรักษาขนมปังไว้เป็นเวลานานขึ้น ซึ่งขนมปังจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี และกายภาพระหว่างการเก็บรักษา ทำให้เปลือกขนมปังเหนียวไม่กรอบ ส่วนเนื้อขนมปังร่วน และกลิ่นผิดปกติ การเสื่อมสภาพนี้ทำให้มีการสูญเสียความสด รวมถึงคุณภาพทางประสาทสัมผัสของผลิตภัณฑ์ที่อบแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดของสเตลิง คือ ความแน่นของเนื้อผลิตภัณฑ์ที่อบแล้วมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันจึงมีการศึกษาวิธีในการยืดอายุการเก็บรักษาขนมปังให้คงความสดใหม่ โดยพิจารณาโครงสร้างขนมปังซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานจะสามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของเนื้อขนมปังในระหว่างการเก็บรักษาได้ รวมถึงการใช้ไฮโดรคอลลอยด์เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยชะลอการเกิดสเตลิงได้ เนื่องจากไฮโดรคอลลอยด์มีสมบัติในการละลายน้ำ และทำให้เกิดสารละลายที่มีลักษณะเป็นคอลลอยด์ หรือเจล จึงใช้เป็นสารเพิ่มความชื้นเหนียว สารดูดซับน้ำ หรือเพื่อปรับปรุงเนื้อสัมผัสของผลิตภัณฑ์อาหาร โดยไฮโดรคอลลอยด์ที่ใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระหว่างการเก็บรักษาของขนมปังได้แก่ ไฮดรอกซีโพรพิลเมทิลเซลลูโลส (เอชพีเอ็มซี) คาร์ราจีแนน แชนแทนกัม แอลจีเนต และไคโตซาน

โครงสร้างเนื้อขนมปัง

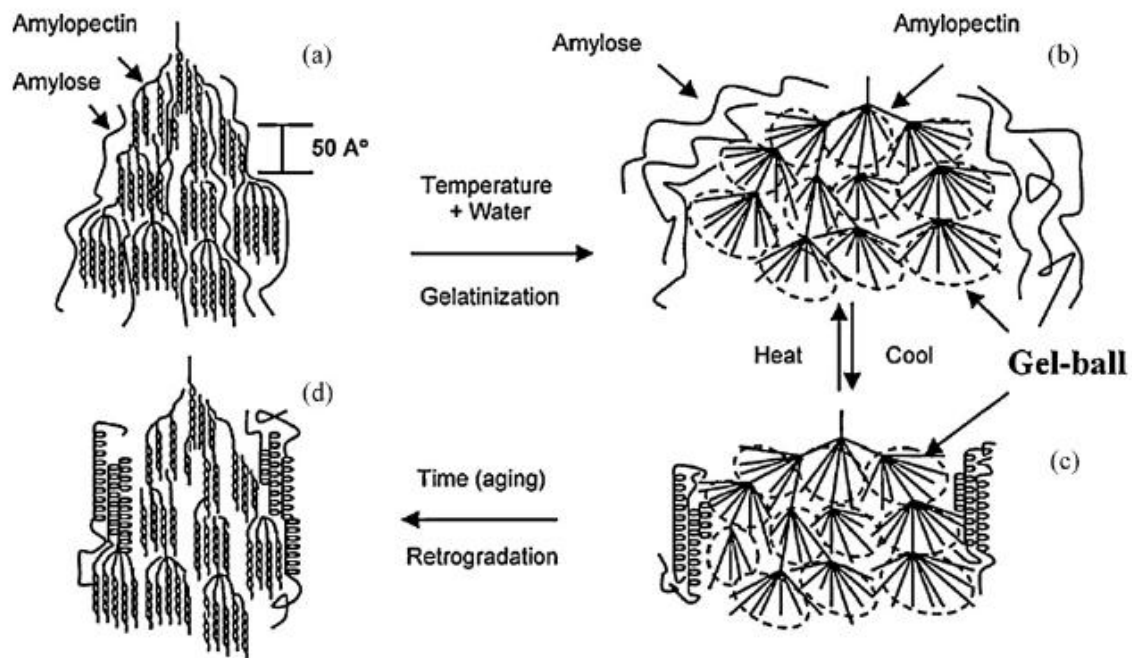
ขนมปังเป็นผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ชนิดหนึ่ง ทำจากแป้งสาลี หรือแป้งสาลีผสมแป้งชนิดอื่น ยีสต์ น้ำตาล เกลือ น้ำ ไขมัน อาจมีส่วนประกอบอื่น เช่น นม น้ำผัก น้ำธัญพืช วัตถุปรุงแต่งกลิ่นรส นวดผสมให้เข้ากัน นำไปขึ้นรูป ใส่ในพิมพ์ หมักจนได้ที่ แล้วนำไปอบจนสุก อาจตกแต่งหน้าด้วยธัญพืช สมุนไพร เรียกชื่อตามลักษณะของพิมพ์ที่ใช้ เช่น ขนมปังกะหล่ำ ขนมปังแซนด์วิช [1] โดยทั่วไปขนมปังที่ดีจะต้องมีลักษณะปรากฏคือ รูปร่างและสีที่ดีตามลักษณะของขนมปัง มีกลิ่นรสที่ดีตามธรรมชาติ ปราศจากกลิ่นรสอื่นที่ไม่พึงประสงค์ และคุณภาพด้านสำคัญคือด้านลักษณะเนื้อสัมผัสของเนื้อขนมปัง (bread crumb) จะต้องเหนียวนุ่ม ยืดหยุ่น ไม่แห้งหรือแข็งกระด้าง ซึ่งการเสื่อมเสียทางด้านเนื้อสัมผัสอาจเกิดขึ้นในระหว่างการเก็บรักษาจากสาเหตุหลายประการ การศึกษาโครงสร้างของเนื้อขนมปังจึงมีความสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้

การเกิดโครงสร้างของขนมปังเกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ฟองอากาศ (gas cell) และเฟสของแข็ง (solid phase) ของขนมปัง โดยโครงสร้างในส่วนฟองอากาศจะทำให้ขนมปังมีความนุ่ม โครงสร้างขนมปังที่ดีจะต้องมีฟองอากาศขนาดสม่ำเสมออยู่ในช่วง 10-100 ไมโครเมตร [2] ซึ่งจะเกิดขึ้นในระหว่างการฟอรั่มโด และการหมัก องค์ประกอบส่วนฟองอากาศเกี่ยวข้องกับการเกิดสเตลิงน้อยกว่าส่วนของเฟสของแข็ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างของฟองอากาศเหล่านั้น โดยอาศัยโปรตีนในแป้งสาลี 2 ชนิด คือ กลูเตนิน และไกลอะดีนเพื่อประกอบเป็นโครงสร้าง กลูเตน (gluten) ที่มีลักษณะเป็นร่างแหโปรตีน 3 มิติ ที่เกิดจากแรงทางกล เช่น การนวด นอกจากโปรตีนแล้ว องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่มี

บทบาทสำคัญต่อโครงสร้างขนมปังส่วนเฟสของแข็ง คือ สตาร์ช (starch) โดยจะเข้าร่วมเชื่อมต่อกับร่างแหโปรตีนเพื่อกักเก็บฟองอากาศ ตั้งแต่ช่วงการฟอร์มโดและการหมัก แต่การเปลี่ยนแปลงของสตาร์ชจะเกิดขึ้นในช่วงการอบเนื่องจากมีการให้ความร้อนสูงที่อุณหภูมิ 160-180 องศาเซลเซียส และเกิดเจลาติไนเซชัน (gelatinization) แล้วเกิดการไหลออก (leaching out) ของอะไมโลส (amylose) และเชื่อมประสานเม็ดสตาร์ช (starch granule) เข้าด้วยกัน

น้ำเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของโครงสร้างขนมปัง โดยจะมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในการ

ทำให้เม็ดสตาร์ชสุก และเกิดเจลาติไนเซชัน ปกติเม็ดสตาร์ชสมบูรณ์จะไม่ละลายน้ำ แต่เมื่อให้ความร้อนเกินกว่าอุณหภูมิเจลาติไนเซชัน จะทำให้เม็ดสตาร์ชไฮเดรตน้ำไว้และขยายพองตัว โครงสร้างที่มีระเบียบภายในเม็ดสตาร์ชถูกทำลาย เกิดการเปลี่ยนแปลงสมบัติแบบไม่ผันกลับ [3] และเมื่อเก็บไว้เป็นเวลานานโมเลกุลที่อยู่ในสตาร์ชตัมสุก จะเริ่มมีการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดระเบียบอีกครั้ง และเกิดเป็นลักษณะแบบผลึก (crystalline) เรียกว่า รีโทรเกรเดชัน (retrogradation) แสดงใน Figure 1 [4] กระบวนการนี้จะทำให้น้ำในขนมปังมีความแน่น (firm) ในระหว่างการเก็บรักษา

Figure 1 Schematic representation of the phase transitions of starch during thermal processing and aging

ที่มา: Yu and Christie (2005)

ซึ่งโดยรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างของเนื้อขนมปังอบสุก เกิดจากโครงสร้างของร่างแหโปรตีน และสตาร์ชที่เกิดเจลาติไนเซชันในภาวะที่มีน้ำ และพลังงานความร้อน โดยมีฟองอากาศขนาดสม่ำเสมอแทรกอยู่

ภายใน เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของขนมปังได้ชัดเจนยิ่งขึ้น Liu และ Scanlon (2003) [5] ได้แสดงภาพรายละเอียดโครงสร้างขนมปังตามระดับชั้น (Hierarchical structure) ใน Figure 2

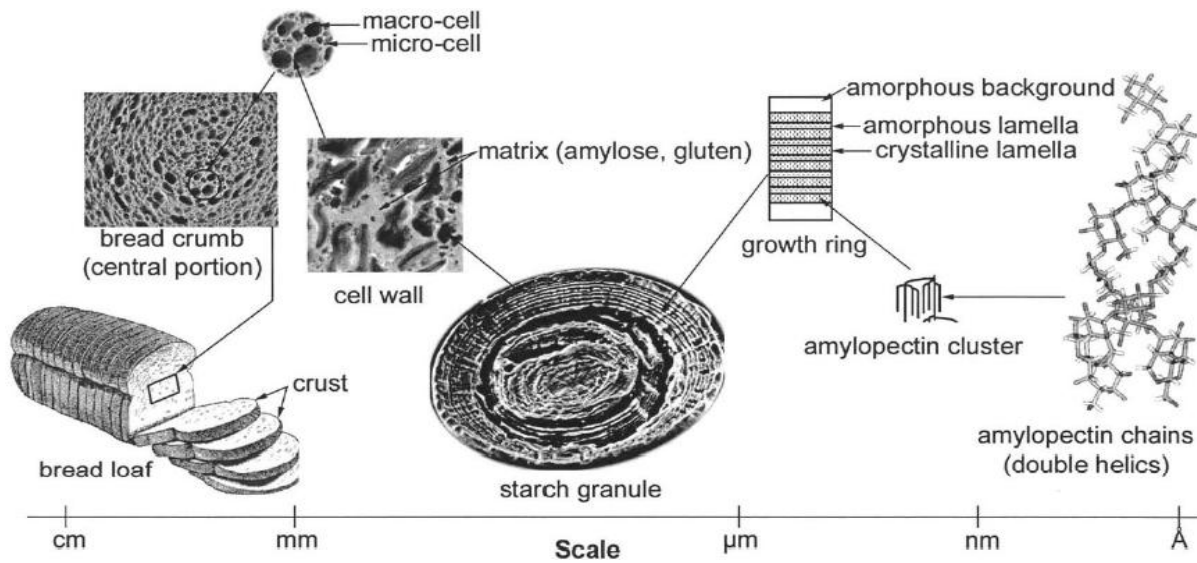

Figure 2 Hierarchical structure of bread crumb

ที่มา: Liu and Scanlon (2003)

จากภาพรายละเอียดโครงสร้างขนมปังตามระดับชั้น โดยมองด้วยตาเปล่าจะสามารถเห็นช่องว่างภายในเนื้อขนมปังซึ่งเกิดจากฟองอากาศ กำหนดเป็นชั้นที่ 0 ($n=0$) เมื่อสังเกตโดยใช้แว่นขยายสามารถมองเห็นช่องขนาดต่างๆ แบ่งเป็น ช่องขนาดใหญ่ (macro-cell) และช่องขนาดเล็ก (micro-cell) ($n=1$) เมื่อพิจารณาโครงสร้างในระดับเล็กลงมาจะมองเห็นโครงสร้างส่วนเซลล์ (cell wall) ของเนื้อขนมปังซึ่งประกอบด้วยร่างแหโปรตีน และสตาร์ชส่วนของอะไมโลสที่เชื่อมต่อกัน ($n=2$) ซึ่งสามารถมองเห็นได้โดยใช้กล้อง (video camera) ที่มีกำลังขยายระดับ

มิลลิเมตร (Figure 3a) และระดับชั้นที่ 3 ($n=3$) จะเป็นชั้นที่สามารถเห็นโครงสร้างสำคัญที่เป็นเหมือนเนื้อขนมปังคือ เม็ดสตาร์ชโดยใช้กล้องจุลทรรศน์ เมื่อเม็ดสตาร์ชมีร่างแหของกลูเตนมาเชื่อมประสานจะเห็นโครงสร้างที่มีความยืดหยุ่น (Figure 3b) และระดับชั้นสุดท้าย ($n=4$) เป็นโครงสร้างระดับเล็กที่สุดคือโครงสร้างภายในของเม็ดสตาร์ช ซึ่งมีการจัดเรียงตัวของโมเลกุลของสายโซ่อะไมโลเพกตินที่มีรูปร่างเป็นเกลียวคู่ (double helices) เรียงเป็นชั้นเรียงสลับของแบบผลึก (crystalline) และอสัณฐาน (amorphous)

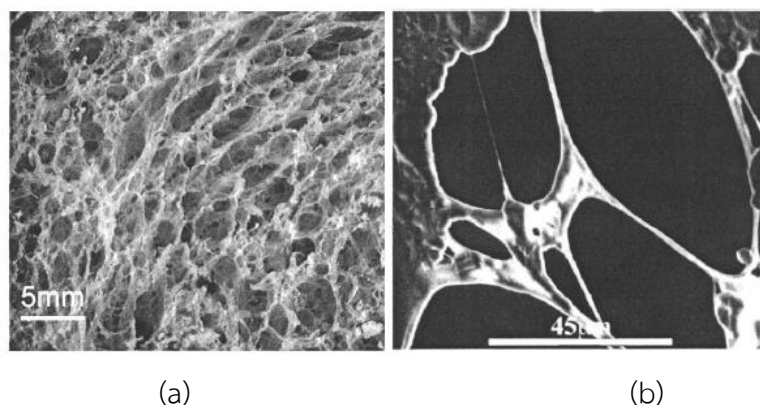

Figure 3 Video-camera captured image of a central portion of bread crumb (a)

and a cell image obtained by scanning electron microscopy (b)

ที่มา: Liu and Scanlon (2003)

สเตลิง

สเตลิง (staling) เป็นการเสื่อมเสียประเภทหนึ่งของผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ โดยจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี และกายภาพระหว่างการเก็บรักษา และทำให้คุณภาพด้านประสาทสัมผัสลดลง จนผู้บริโภคไม่ยอมรับ [6] ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการเกิดการสเตลิง ได้แก่ ระยะเวลาการเก็บรักษา อุณหภูมิในการเก็บรักษา และปริมาณความชื้น

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ขนมปังเสื่อมสภาพ คือ ความแน่นของเนื้อผลิตภัณฑ์ที่อบแล้วมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยกลไก (mechanism) ของสเตลิง เกิดจากการเคลื่อนที่ของน้ำจากบริเวณเนื้อไปยังผิวหน้าของผลิตภัณฑ์ และเกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบระหว่างโพลิเมอร์ของแป้ง ไขมัน และโปรตีน [7] ดังนั้นส่วนผสมในผลิตภัณฑ์จึงมีความสำคัญต่อการสเตลิง การทำงานของส่วนผสมทั้งหลายมีความสำคัญต่อการเสื่อมสภาพของขนมปัง หลายงานวิจัยในอดีตถึงปัจจุบันจึงมีความสนใจในการใช้ไฮโดรคอลลอยด์ เพื่อยับยั้งการเกิดสเตลิง

ไฮโดรคอลลอยด์

ไฮโดรคอลลอยด์ (hydrocolloids) เป็นสารที่ได้จากธรรมชาติโดยอาจมาจากพืช หรือเชื้อจุลินทรีย์ มีสมบัติในการละลายน้ำ และทำให้เกิดสารละลายที่มีลักษณะเป็นคอลลอยด์ หรือเจล มีการใช้ไฮโดรคอลลอยด์ในอุตสาหกรรมอาหารเพื่อจุดประสงค์ต่างๆ เช่น เป็นสารเพิ่มความชื้นเหนียว สารดูดซับน้ำ ปรับปรุงเนื้อสัมผัสของผลิตภัณฑ์อาหารทำให้สามารถเก็บรักษาได้นานขึ้น รวมทั้งยังเป็นสารเพิ่มความเสถียรให้กับผลิตภัณฑ์ประเภทอิมัลชัน (emulsion) ทำให้ไม่เกิดการแยกตัวของไขมัน หรือเป็นสารทดแทนไขมันเพื่อลดปริมาณไขมัน ในผลิตภัณฑ์เบเกอรี่มีการใช้ไฮโดรคอลลอยด์เพื่อปรับปรุงคุณภาพ และยับยั้งการเกิดสเตลิง [8]

ไฮโดรคอลลอยด์จากเซลลูโลสดัดแปร

ไฮโดรคอลลอยด์ในกลุ่มนี้เป็นพอลิแซ็กคาไรด์พวกเซลลูโลสที่ถูกนำมาดัดแปรทางเคมี โดยโครงสร้าง

ของเซลลูโลสแสดงใน Figure 4 [9] แต่ละหน่วยของ β -D-กลูโคไพแรนอส จะมีหมู่ไฮดรอกซิล 3 หมู่ ที่สามารถเกิดปฏิกิริยาอีเทอร์ิฟิเคชัน โดยแทนที่อะตอมหมู่ไฮดรอกซิลด้วยหมู่อื่นเช่น หมู่ไฮดรอกซีโพรพิลเมทิล จะได้ไฮดรอกซีโพรพิลเมทิลเซลลูโลส (เอชพีเอ็มซี) ซึ่งมีประโยชน์ในอุตสาหกรรมอาหาร ไฮดรอกซีโพรพิลเมทิลเซลลูโลส เป็นอนุพันธ์อีเทอร์ของเซลลูโลสที่มีหมู่อีเทอร์ 2 ชนิดในสายโมเลกุล คือ $-OCH_2CH(OH)CH_3$ และ $-OCH_3$ มีคุณสมบัติละลายได้ในน้ำเย็น ให้สารละลายที่มีความหนืด ใส และเหนียว เกิดเจลได้ขณะร้อน (50-85 องศาเซลเซียส) และร่างกายมนุษย์ไม่สามารถย่อยได้ จึงไม่เพิ่มแคลอรีในผลิตภัณฑ์ [3]

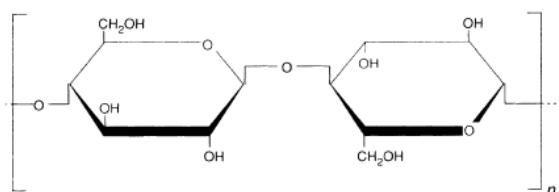

Figure 4 Cellulose structure
ที่มา: Phillips and Williams (2000)

การใช้เอชพีเอ็มซีในการผลิตขนมปังสามารถชะลอการเกิดสเตลิง และปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ได้ [10] โดยจากงานวิจัยพบว่า การเติมเอชพีเอ็มซีร้อยละ 0.5 โดยน้ำหนักฐานแป้งเพื่อผลิตขนมปังปอนด์ช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีปริมาณจำเพาะ ความชื้นเพิ่มขึ้น และความแข็งน้อยกว่าขนมปังสูตรควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) ส่วนอัตราส่วนความกว้างต่อความสูงของขนมปัง และจำนวนฟองอากาศไม่แตกต่างจากสูตรควบคุม นอกจากนั้นการเติมเอชพีเอ็มซี ร้อยละ 0.5 ในขนมปัง ยังสามารถชะลอความแข็งของขนมปังระหว่างการเก็บรักษาที่อุณหภูมิ 25 องศาเซลเซียสได้ในระยะเวลา 24 ชั่วโมง เนื่องจากสายโซ่ของเอชพีเอ็มซีเข้าไปขัดขวางอันตรกิริยาระหว่างโปรตีนกับสตาร์ช และทำให้ขนมปังมีความนุ่ม [11] อีกทั้งค่าดัชนีรีโทรเกรเดชัน (retrogradation index) ซึ่งหาได้จาก $\Delta H_{\text{retrogradation}} / \Delta H_{\text{gelatinization}}$ โดยใช้ differential scanning calorimeter ของขนมปังอบสุกมีค่าลดลงในระหว่างการเก็บรักษาเป็นเวลา 7 วัน ที่อุณหภูมิ 4 องศา

เซลเซียส นั้นแสดงให้เห็นว่าการใช้สารเอซพีเอมซีสามารถลดความแข็ง และลดการเกิดริ้วรอยของขนมปังในระหว่างการเก็บรักษาได้ ซึ่งก็ส่งผลต่อคุณภาพทางประสาทสัมผัส โดยขนมปังที่มีการใช้เอซพีเอมซีจะมีรสชาติ และเนื้อสัมผัสที่ดีกว่าขนมปังสูตรควบคุม ($p \leq 0.05$) มีลักษณะปรากฏ และกลิ่นที่ไม่แตกต่างจากตัวอย่างควบคุม

ไฮโดรคอลลอยด์จากสาหร่ายทะเล และแบคทีเรีย

คาร์ราจีแนน (carrageenans) พบในสาหร่ายทะเลสีแดง (*Rhodophyceae*) เป็นพอลิแซ็กคาไรด์ชนิดกาแลกแทนที่มีหมู่ซัลเฟตไม่มีสายกิ่ง มี β -D-กาแลกโทส และ 3,6-แอนไฮโดร-D-กาแลกโทส เป็นหน่วยซ้ำในสาย ต่อกันด้วยพันธะ α -1,3 และ β -1,4 ไกลโคซิดิก และมีหมู่ซัลเฟตเป็นเอสเทอร์ [12] คาร์ราจีแนนมีสมบัติละลายได้ในน้ำร้อนสูงกว่า 75 องศาเซลเซียส ความหนืดจะเพิ่มขึ้นและเกิดเป็นเจลได้ที่อุณหภูมิ 40-60 องศาเซลเซียส โดยเจลของคาร์ราจีแนนเป็นเจลชนิดผันกลับได้ด้วยความร้อน

แคปปา-คาร์ราจีแนน (Figure 5) [9] เป็นสารที่สามารถเพิ่มปริมาตรจำเพาะของขนมปังได้ โดยแคปปา-คาร์ราจีแนนสามารถสร้างสารประกอบเชิงซ้อนกับโปรตีนกลูเตน และทำให้โครงสร้างขนมปังมีความแข็งแรงมากขึ้นสามารถห่อหุ้มฟองอากาศไว้ได้ [13] นอกจากนั้นแคปปา-คาร์ราจีแนนยังช่วยเพิ่มความชื้นของขนมปังหลังอบสุกตามสมบัติของไฮโดรคอลลอยด์ [14]

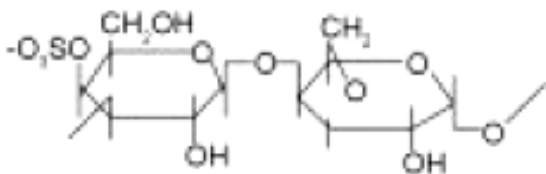

Figure 5 Kappa Carrageenans structure

ที่มา: Phillips and Williams (2000)

แอลจินเต (alginates) เป็นไฮโดรคอลลอยด์ที่พบในสาหร่ายทะเลสีน้ำตาล (brown algae) โดยเป็นองค์ประกอบโครงสร้างผนังเซลล์ [15] มีโมเลกุลขนาดใหญ่ สายโซ่ยาว ประกอบด้วย กรด β -D-แมนนูโรนิก (M) และกรด α -L-กลูโรนิก (G) อยู่ในสายโซ่เดียวกัน (Figure 6) แต่อาจอยู่ในรูปแบบของบล็อก 3 แบบคือ บล็อกที่ประกอบด้วย M หรือ G เท่านั้น และ บล็อกที่สลับกันระหว่าง M และ G สำหรับขนมปัง การใช้แอลจินเตสามารถยืดอายุการเก็บรักษา โดยกักเก็บความชื้นตามสมบัติของไฮโดรคอลลอยด์ [15]

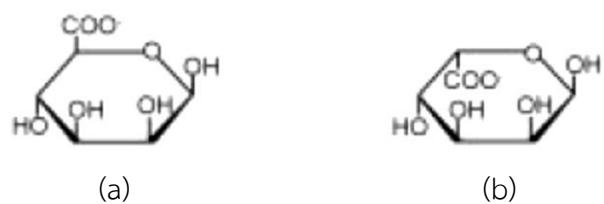

Figure 6 Alginate monomer structure

(a) β -D-Mannuronic acid

(b) α -L-Guluronic acid

ที่มา: Phillips and Williams (2000)

แซนแทนกัม (xanthan gum) เป็นพอลิแซ็กคาไรด์ที่ได้จากการสังเคราะห์ของแบคทีเรีย *Xanthomonas campestris* [14] ด้วยกระบวนการหมักแบบใช้อากาศ เป็นโครงสร้างอยู่ภายนอกเซลล์ โดยโครงสร้างเป็นน้ำตาล 5 โมเลกุล สายโซ่หลักเป็น β -D-กลูโคส ต่อกันด้วยพันธะ 1,4-ไกลโคซิดิก และสายโซ่กิ่งประกอบด้วย น้ำตาล D-แมนโนส 2 โมเลกุล และกรด D-กลูคูโรนิก 1 โมเลกุล ต่อกับสายโซ่หลักด้วยพันธะ α -1,3 ไกลโคซิดิก โดยเว้นทีละ 1 โมเลกุลของกลูโคส (Figure 7) แซนแทนกัมเพิ่มความสามารถในการดูดน้ำ และความสามารถในการกักเก็บอากาศของโด นอกจากนั้นยังสามารถเพิ่มปริมาตรจำเพาะ และค่าวอเตอร์แอกติวิตี (water activity) ของเนื้อขนมปังได้ [16]

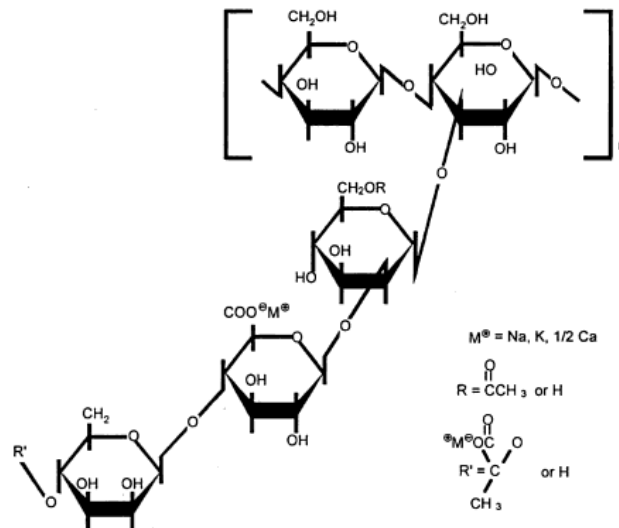

Figure 7 Xanthan gum structure
ที่มา: Phillips and Williams (2000)

ไฮโดรคอลลอยด์แต่ละชนิดมีผลต่อคุณภาพของขนมปังแตกต่างกัน จากงานวิจัยที่ศึกษาการใช้ไฮโดรคอลลอยด์ 4 ชนิด คือ แคปตา-คาร์ราจีแนน เอชพีเอ็มซี แชนแทนกัม และแอลจินेट ในปริมาณร้อยละ 0.1 และ 0.5 โดยน้ำหนักฐานแป้ง พบว่าแคปตา-คาร์ราจีแนน แชนแทนกัม และเอชพีเอ็มซี มีประสิทธิภาพในการเพิ่มปริมาตรจำเพาะ [17] โดยเอชพีเอ็มซีสามารถเพิ่มปริมาตรจำเพาะได้มากที่สุดเพราะมีความสามารถในการเพิ่มความคงตัวในระหว่างการเกิดโด และการหมัก ทำให้สามารถรักษาโครงสร้างของฟองอากาศไว้ได้ดี [18] ส่วนความชื้นของขนมปังจะมีค่าเพิ่มขึ้นเมื่อเติมไฮโดรคอลลอยด์ในปริมาณร้อยละ 0.5 โดยที่ปริมาณร้อยละ 0.1 ขนมปังที่ได้มีความชื้นไม่แตกต่างจากสูตรควบคุม ในด้านความแข็งเมื่อวัดโดยใช้เครื่องวิเคราะห์เนื้อสัมผัส (texture analyzer) พบว่า เอชพีเอ็มซี และแอลจินेटสามารถลดค่าความแข็งของขนมปัง ส่วนแชนแทนกัมจะทำให้ความแข็งของขนมปังเพิ่มขึ้นมากกว่าสูตรควบคุม เนื่องจากแชนแทนกัมไปเพิ่มความหนืดของเนื้อขนม ที่ล้อมรอบฟองอากาศ ทำให้ฟองอากาศขยายตัวได้น้อยระหว่างการอบ [19] และแคปตา-คาร์ราจีแนนทำให้ค่าความแข็งของขนมปังไม่แตกต่างจากสูตรควบคุม และหลังการเก็บรักษาขนมปังเป็นเวลา

1 วัน ที่อุณหภูมิห้องพบว่า ไฮโดรคอลลอยด์ทุกชนิดสามารถลดการสูญเสียความชื้นของเนื้อขนมปังได้ เนื่องจากไฮโดรคอลลอยด์สามารถกักเก็บความชื้นของผลิตภัณฑ์ โดยแคปตา-คาร์ราจีแนนลดการสูญเสียความชื้นได้น้อยที่สุด และเมื่อพิจารณาค่าความแข็งพบว่า เอชพีเอ็มซี และแอลจินेटเป็นไฮโดรคอลลอยด์ที่ทำให้ขนมปังมีความแข็งเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดในขณะที่ขนมปังที่มีการใช้ไฮโดรคอลลอยด์ชนิดอื่นมีความแข็งเพิ่มขึ้นไม่แตกต่างจากสูตรควบคุม ซึ่งค่าเนื้อสัมผัสอาจมีผลเชื่อมโยงจากการสูญเสียความชื้นในระหว่างการเก็บรักษา [20]

ไฮโดรคอลลอยด์จากเปลือกนอกของสัตว์ขาปล้อง

ไคโทซาน (chitosan) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการตัดแปรรูปไคติน โดยใช้สารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์เข้มข้นเพื่อตัดหมู่เอซิติลออกไปจากสายโซ่ (Figure 8) [21] ทำให้ละลายน้ำได้ ต่างจากไคตินที่ยึดจับกันด้วยพันธะไฮโดรเจนทำให้มีโครงสร้างแข็งแรง ไม่ละลายในน้ำ และตัวทำละลายอื่นๆ โดยโครงสร้างหลักประกอบด้วย β -D-กลูโคส ต่อกันด้วยพันธะ 1,4-กลูโคซิดิก แต่หมู่ไฮดรอกซิล ที่ตำแหน่ง C2 ของ D-กลูโคส เป็นหมู่ N-เอซิติลเอมิโน

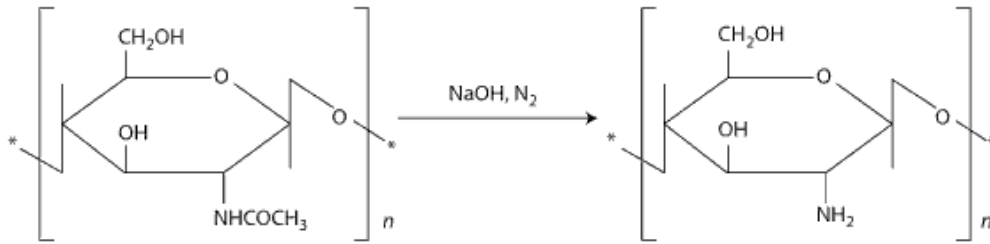

Figure 8 Preparation of chitosan by base hydrolysis of chitin

ที่มา: Yao, Li, Yao, and Yin (2012)

ไคโทซานถือเป็นแหล่งของใยอาหาร จึงมีงานวิจัยที่สนใจนำมาใช้เพื่อเป็นอาหารสุขภาพ โดยใช้ทดแทนแป้ง ซึ่งอาจส่งผลให้โครงสร้างกลูเตนไม่แข็งแรงหรือเข้าขัดขวางการเชื่อมต่อของโครงสร้างสตาร์ช-กลูเตน หรือลดความสามารถในการเกิดเจลลาตินในเซชันของสตาร์ช [22] การใช้ไคโทซานส่งผลให้เกิดสเตลิงมากขึ้น จากงานวิจัยพบว่า ในช่วงแรกของการเก็บรักษา (2 วันแรก) ไคโทซานจะเข้าจับกับไขมัน จึงขัดขวางการเกิดสารประกอบเชิงซ้อนของอะไมโลส-ไขมัน เป็นผลทำให้อะไมโลสเป็นอิสระ ทำให้เกิดความแน่นเนื้อของขนมปัง [23] และหลังจากเก็บรักษาเป็นเวลานานขึ้น ไคโทซานจะเข้าแย่งจับกับน้ำทำให้โครงสร้างของกลูเตนสูญเสียน้ำ และเกิดการถ่ายเทความชื้นระหว่างเนื้อขนมปัง กับเปลือกขนมปัง และทำให้เนื้อขนมปังแห้ง [7]

บทสรุป

ขนมปังเป็นอาหารที่มีโครงสร้างซับซ้อน และประกอบด้วยองค์ประกอบหลายชนิด ดังนั้นการติดตามการเปลี่ยนแปลงจึงทำได้ยาก การเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นกับขนมปังที่เป็นปัญหาสำคัญคือ สเตลิง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมี และกายภาพขององค์ประกอบในขนมปังระหว่างการเก็บรักษาซึ่งยังไม่มีกลไกที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ชัดเจน โดยจากงานวิจัยส่วนใหญ่ได้ตั้งสมมติฐานของสาเหตุการเกิดสเตลิงไว้หลายทฤษฎี โดยในช่วงแรกของการเก็บรักษาจะเกิดจากการจัดเรียงโครงสร้างระดับโมเลกุลเช่น ริโทรเกรเดชันของอะไมโลเพกติน หรือการเชื่อมประสานของอะไมโลสที่ออกมาจากเม็ดสตาร์ช หลังจากช่วงแรกของการเก็บ

รักษาจะเกิดจากการสูญเสียความชื้นเนื่องจาก การถ่ายเทความชื้นจากเนื้อขนมปังไปยังเปลือก หรือ การสูญเสียน้ำของโครงสร้างกลูเตน การแก้ปัญหาดังกล่าวอาจทำได้โดยใช้ไฮโดรคอลลอยด์ที่มีคุณสมบัติในการกักเก็บความชื้นให้ผลิตภัณฑ์ โดยข้อมูลจากงานวิจัยหลายฉบับพบว่า เอชพีเอ็มซี มีคุณสมบัติที่ดีในการเพิ่มปริมาณจำเพาะของขนมปัง รักษาความชื้น ชะลอความแข็งของเนื้อขนมปัง และลดการเกิดริโทรเกรเดชันได้ โดยไฮโดรคอลลอยด์ตัวอื่นๆ เช่น แคปปา-คาร์ราจีแนน และแอลจีเนต มีคุณสมบัติชะลอสเตลิงได้น้อยกว่า ในขณะที่แทนแทนกัมกลับทำให้ความแข็งของขนมปังเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับไคโทซานที่ส่งผลให้เกิดสเตลิงในขนมปังเพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] กระทรวงอุตสาหกรรม. (2548). มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนขนมปังปอนด์. มผช. 747/2548. สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ.
- [2] Van Vliet, T., Janssen, A. M., Bloksma, A. H. and Walstra, P. (1992). Strain hardening of dough as a requirement for gas retention. *Journal of Texture Studies*. 23: 439–460.
- [3] วรณา ตูลยธัญ. (2549). เคมีอาหารของคาร์โบไฮเดรต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- [4] Yu, L. and Christie, G. (2005). Microstructure and mechanical properties of orientated thermoplastic starches. *Journal of Material Science*. 40: 111–116.
- [5] Liu, Z. and Scanlon, G. (2003). Predicting mechanical properties of bread crumb. *Food and Bioproducts Processing*. 81: 224-238.
- [6] Chinachoti, P. and Vodovotz, Y. (2001). *Bread staling*. New York: CRC Press.
- [7] Gray, J. A. and Bemiller, J. N. (2003). Bread staling molecular basis and control. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*. 2: 1-21.
- [8] Guarda, A., Rosell, C. M., Benedito, C. and Galotto, M. J. (2004). Different hydrocolloids as bread improvers and antistaling agents. *Food Hydrocolloids*. 18: 241-247.
- [9] Phillips, G. O. and Williams, P. A. (2000). *Handbook of hydrocolloids*. Florida: CRC Press.
- [10] Barcenas, M. E. and Rosell, C. M. (2005). Effect of HPMC addition on the microstructure, quality and aging of wheat bread. *Food Hydrocolloids*. 19: 1037-1043.
- [11] Davidou, S., Le Meste, M., Debever, E. and Bekaert, D. (1996). A contribution to the study of staling of white bread: effect of water and hydrocolloid. *Food Hydrocolloids*. 10: 375–383.
- [12] Kohajdova, Z., Karovicova, J. and Schmidt, S. (2009). Significance of emulsifiers and hydrocolloids in bakery industry. *Acta Chimica Slovaca*. 2: 46-61.
- [13] Leon, A. E., Ribotta, P. R., Ausar, S. A., Fernandez, C., Linda, C. A. and Beltrano, D.M. (2000). Interactions of different carrageenan isoforms and flour components in breadmaking. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*. 48: 2634-2638.
- [14] Selomulyo, V. O. and Zhou, W. (2007). Frozen bread dough: Effects of freezing storage and dough improvers, *Journal of Cereal Science*, 45: 1-17.
- [15] Brownlee, I. A., Allen, A., Pearson, J. P., Dettmar, P. W., Havler, M. E., Atherton, M. R. and Onnsoyen, E. (2005). Alginate as a source of dietary fiber. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*. 45: 497-510.
- [16] Collar, C., Andreu, P., Martinez, J. C. and Armero, E. (1999). Optimization of hydrocolloid addition to improve wheat bread dough functionality: a response surface methodology study. *Food Hydrocolloids*. 13: 467-475.
- [17] Guarda, A., Rosell, C. M., Benedito, C. and Galotto, M. J. (2004). Different hydrocolloids as bread improvers and antistaling agents. *Food Hydrocolloids*. 18: 241-247.
- [18] Bell, D. A. (1990). Methylcellulose as a structure enhancer in bread making. *Cereal Foods World*. 35: 1001-1006.
- [19] Rosell, C. M., Rojas, J. A. and Benedito, C. (2001). Influence of hydrocolloids on dough rheology and bread quality. *Food Hydrocolloids*. 15: 75-81.
- [20] Amero, E. and Collar, C. (1996). Antistaling additive effects on fresh wheat bread

quality. Food Science and Technology International. 2: 323-333.

- [21] Yao, K., Li, J., Yao, F. and Yin, Y. (2012). Chitosan-Based Hydrogels: Functions and Applications. Florida: CRC Press.
- [22] Kerch, G., Zicans, J. and Meri, R. M. (2010). The effect of chitosan oligosaccharides on bread staling. Journal of Cereal Science. 52: 491-495.
- [23] Lagendijk, J. and Pennings, H. J. (1970). Relation between complex formation of starch with monoglycerides and the firmness of bread. Cereal Science Today. 15: 354-360.